

AKTUAR MOLIYA VA BUXGALTERIYA HISOBI ILMIY JURNALI

Vol. 6 Issue 11 | **pp.** 45-53 | **ISSN**: 2181-1865
Available online https://finance.tsue.uz/index.php/afa

O‘ZBEKISTONDA DAVLAT XARIDLARI TIZIMINING HOZIRGI HOLATI TAHLILI

Axmedjanov Sardorbek
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
mustaqil tadqiqotchisi i.f.f.d., PhD.

Annotatsiya: *Maqolada O‘zbekistonda davlat xaridlari tizimining institutsional-huquqiy rivojlanish bosqichlari va 2021–2025-yillardagi asosiy ko‘rsatkichlari tahlil qilindi. Tizim taraqqiyoti 1991–2026-yillarni qamrab olgan olti bosqichga ajratildi. Xaridlar hajmi, elektron savdolar ulushi, tejalgan mablag‘lar, yetkazib beruvchilar ishtiroki va bekor qilingan lotlar dinamikasi dinamik, qiyosiy va tarkibiy tahlil usullari bilan baholandi. Xaridlar hajmi 147,4 trln so‘mdan 307,9 trln so‘mga yetib, 2,09 baravar oshgani, elektron savdolar orqali tuzilgan shartnomalar ulushi 46,4 foizdan 56,5 foizga ko‘tarilgani aniqlandi. Yetkazib beruvchilar soni qariyb ikki baravar ko‘paydi, bekor qilingan lotlar ulushi esa 5,5 foizdan 8,5 foizga oshdi. Natijalar raqamlashtirish va raqobat kengayayotganini, rejalashtirish va xarid hujjatlari sifatini oshirishda katta zaxira borligini ko‘rsatdi. Yakunda xaridlar samaradorligini oshirishga qaratilgan takliflar berildi.*

Kalit so‘zlar: *davlat xaridlari, institutsional rivojlanish, huquqiy tartibga solish, elektron savdolar, raqobat, tadbirkorlik subyektlari, yetkazib beruvchilar, lotlarni shakllantirish, tejalgan mablag‘lar, xaridlar samaradorligi.*

Аннотация: *В статье были проанализированы этапы институционально-правового развития системы государственных закупок Узбекистана и её основные показатели за 2021–2025 годы. Развитие системы было разделено на шесть этапов, охватывающих 1991–2026 годы. Динамика объёма закупок, доли электронных торгов, сэкономленных средств, участия поставщиков и отменённых лотов была оценена методами динамического, сравнительного и структурного анализа. Было установлено, что объём закупок вырос со 147,4 до 307,9 трлн сумов, то есть в 2,09 раза, а доля договоров, заключённых по итогам электронных торгов, увеличилась с 46,4 до 56,5 процента. Число поставщиков возросло почти вдвое, тогда как доля отменённых лотов повысилась с 5,5 до 8,5 процента. Результаты показали, что цифровизация и конкуренция расширяются, а в планировании и качестве закупочной документации сохраняется значительный резерв. В заключение были представлены предложения по повышению эффективности закупок.*

Ключевые слова: *государственные закупки, институциональное развитие, правовое регулирование, электронные торги, конкуренция, субъекты предпринимательства, поставщики, формирование лотов, экономия средств, эффективность закупок.*

Abstract

The article analysed the stages of institutional and legal development of Uzbekistan’s public procurement system and its key indicators for 2021–2025. The evolution of the system was divided into six stages covering 1991–2026. Trends in procurement volume,

the share of electronic trading, savings, supplier participation and cancelled lots were assessed using dynamic, comparative and structural analysis. Procurement volume grew from 147.4 to 307.9 trillion soums, or 2.09 times, and the share of contracts concluded through electronic trading rose from 46.4 to 56.5 percent. The number of suppliers almost doubled, while the share of cancelled lots increased from 5.5 to 8.5 percent. The results showed that digitalisation and competition were expanding and that planning and the quality of procurement documents still held a considerable reserve for improvement. Recommendations for raising procurement efficiency were presented.

Keywords: public procurement, institutional development, legal regulation, electronic trading, competition, business entities, suppliers, lot formation, cost savings, procurement efficiency.

KIRISH

Davlat xaridlari davlat mablag‘larini iqtisodiyotning ustuvor yo‘nalishlariga yo‘naltirish, budjet tashkilotlari va korporativ buyurtmachilar ehtiyojlarini ta’minlash hamda tadbirkorlik subyektlari uchun barqaror talabni shakllantirishning muhim vositasidir. Xaridlar tizimining ochiqligi va raqobatbardoshligi budjet mablag‘laridan oqilona foydalanish, korrupsiya xavfini kamaytirish va kichik biznesning bozorga kirish imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qiladi. Shuning uchun tizimning huquqiy asoslari, institutsional tuzilmasi va amaliy natijalarini muntazam tahlil qilish katta ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

O‘zbekistonda davlat xaridlari tizimi mustaqillikdan keyingi davrda bosqichma-bosqich rivojlanib, tender tartiblaridan elektron savdolar va xaridlarning hayotiy siklini qamrab oluvchi raqamli mexanizmlargacha bo‘lgan yo‘lni bosib o‘tdi [1]. So‘nggi yillarda xaridlar hajmi, elektron savdolarning ulushi va ishtirokchi yetkazib beruvchilar soni ortdi. Bekor qilingan lotlar, to‘g‘ridan-to‘g‘ri shartnomalar va tejalish darajasidagi o‘zgarishlar esa tizim samaradorligini chuqurroq baholashni taqozo etmoqda.

Maqolaning maqsadi O‘zbekistonda davlat xaridlari tizimining institutsional-huquqiy rivojlanish bosqichlarini yoritish va 2021–2025-yillardagi asosiy ko‘rsatkichlar dinamikasini tahlil qilishdan iborat. Ishda tizimning raqamlashtirilishi, raqobat muhiti va tadbirkorlik subyektlari ishtiroki o‘zaro bog‘liq holda ko‘rib chiqiladi. Tahlil natijalari xaridlarni rejalashtirish, lotlarni shakllantirish va elektron platformalar samaradorligini oshirishga doir takliflar uchun asos bo‘ladi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Davlat xaridlari davlat budjeti mablag‘larini taqsimlash, xususiy sektor talabini shakllantirish va ijtimoiy xizmatlar sifatini ta’minlash bilan bog‘liq muhim institutsional mexanizm sifatida talqin qilinadi. Bosio va hammualliflar 187 mamlakat ma’lumotlari asosida xaridlar to‘g‘risidagi qonunchilik sifati amaliyotdagi natijalarga buyurtmachilarning ma’muriy salohiyati yuqori bo‘lgan joyda kuchliroq ta’sir etishini ko‘rsatgan [2]. O‘zbekiston tajribasiga bag‘ishlangan tadqiqotlarda tizimning hozirgi holati, avvalo, huquqiy-institutsional islohotlar va elektron xarid infratuzilmasining kengayishi bilan tavsiflanadi. Bakieva va Yuldasheva elektron platformalar faoliyati hamda 2020–2021-yillardagi shartnomalar tarkibini tahlil qilib, xaridlarning korrupsiyaga qarshi siyosatdagi rolini ko‘rsatadi [3]. Mamasoliyev g‘aznachilik ijrosi va xaridlar jarayonlarini uyg‘unlashtirishni samaradorlik sharti sifatida asoslaydi [4]. Hindiston va

Indoneziya tajribasida elektron xaridlarga o‘tish ishlar sifati va muddatlarini yaxshilagan, narxga ta’siri esa sezilarli bo‘lmagan [5]. Bu qarashlar xaridlarning raqamli transformatsiyasi natijasi texnologiyani joriy etish bilangina belgilanmasligini anglatadi.

Tadqiqotlarning ikkinchi yo‘nalishi bozor ishtirokchilari va xarid natijalariga qaratilgan. Flynn va Davis kichik va o‘rta korxonalarning tanlovlarda qatnashishi va g‘olib bo‘lishi ularning tender hujjatlarini tayyorlash salohiyatiga bog‘liqligini aniqlagan [6]. Cheng va hammualliflar «yashil» davlat xaridlari bo‘yicha adabiyotlarni umumlashtirib, ekologik mezonlarni xarid siklining barcha bosqichlariga kiritish zarurligini qayd etadi [7]. Yuldasheva tizim evolyutsiyasini institutsional islohotlar, ochiqlik va barqaror rivojlanish nuqtayi nazaridan yoritadi [8]. Fazekas, Tóth va King yakka taklifli tanlovlar, qisqa e’lon muddatlari va boshqa belgilardan tuzilgan korrupsiya xavfi indeksini taklif qilgan [9].

So‘nggi ishlarda raqamlashtirishni o‘lchash va natijadorlikni empirik baholashga e’tibor ortmoqda. Rejabbaev, Valieva va Yusupov elektron tender, ochiq ma’lumot, sun’iy intellektli tahlil hamda blokcheynni yaxlit nazorat vositalari sifatida tahlil qiladi [10]. Decarolis eng past narx bo‘yicha g‘olibni aniqlash katta narx chegirmasini bergani bilan shartnoma ijrosi sifatini pasaytirishi mumkinligini ko‘rsatgan [11]. Umuman, adabiyotlar tizimdagi raqamlashtirish va institutsional yangilanishni tasdiqlaydi. Ammo raqobatning amaldagi sifati, shartnoma ijrosi, kichik biznesning bozorga kirishi va tejamkorlikni yagona ko‘rsatkichlar majmuasida baholash hali yetarli darajada ishlab chiqilmagan. Demak, joriy holat tahlili xaridlar hajmi va platformalar qamrovi bilan birga raqobat, shaffoflik, sifat, ijro intizomi va budjet tejamkorligini ham qamrab olishi lozim.

METODOLOGIYA

Davlat xaridlari tizimining rivojlanishi tarixiy-xronologik yondashuv asosida olti bosqichga ajratildi. 1991–2026-yillardagi institutsional-huquqiy o‘zgarishlarni o‘rganishda hujjatlarni tahlil qilish va tizimlashtirish usullaridan foydalanildi. 2021–2025-yillar ko‘rsatkichlari dinamik, qiyosiy va tarkibiy tahlil usullari yordamida baholandi. Axborot bazasini Iqtisodiyot va moliya vazirligining ochiq axborotlari [12], elektron xarid portali ma’lumotlari [13] hamda Lex.uz bazasidagi normativ hujjatlar tashkil etdi. Elektron savdolarda tejalish darajasi quyidagicha aniqlandi:

$$T_t = \frac{B_t - K_t}{B_t} \cdot 100 \qquad (1)$$

Bu yerda T_t – t-yildagi tejalish darajasi, %; B_t – elektron savdolarga qo‘yilgan lotlarning boshlang‘ich narxi, mlrd so‘m; K_t – savdolar yakunida tuzilgan shartnomalar qiymati, mlrd so‘m. Elektron savdolar va to‘g‘ridan-to‘g‘ri shartnomalarning jami xaridlardagi ulushi shartnoma qiymati bo‘yicha hisoblandi:

$$E_t = \frac{K_t}{V_t} \cdot 100; \quad D_t = 100 - E_t \qquad (2)$$

Bu yerda E_t – elektron savdolar orqali tuzilgan shartnomalar ulushi, %; D_t – to‘g‘ridan-to‘g‘ri shartnomalar ulushi, %; V_t – davlat xaridlarining umumiy hajmi, mlrd so‘m. Raqobat va tayyorgarlik sifati ikki nisbiy ko‘rsatkich bilan o‘lchandi:

$$R_t = \frac{S_t}{L_t} \cdot 1000; \quad C_t = \frac{Q_t}{L_t} \cdot 100 \qquad (3)$$

Bu yerda R_t – 1 000 ta lotga to‘g‘ri keladigan yetkazib beruvchilar soni; C_t – bekor qilingan lotlar ulushi, %; S_t – xaridlarda qatnashgan yetkazib beruvchilar soni; Q_t – bekor qilingan lotlar soni; L_t – elektron xarid lotlari soni. Barcha nisbatlar Python dasturida qayta hisoblanib, jadvallardagi qiymatlar bilan solishtirildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

O‘zbekistonda davlat xaridlari tizimining institutsional va huquqiy rivojlanishi oltita bosqichga ajratildi: 1) 1991–2000-yillardagi boshlang‘ich va fragmentar shakllanish; 2) 2000–2010-yillardagi tender mexanizmlarining institutsionallashuvi [14]; 3) 2011–2017-yillardagi kichik biznesni jalb etish va elektron auksionlarni kengaytirish; 4) 2017–2021-yillardagi yagona raqamli arxitektura va birinchi maxsus qonun bosqichi [15] [16]; 5) 2021–2024-yillardagi yangi tahrirdagi qonun, protsedural konsolidatsiya va xaridlar hayotiy siklini elektronlashtirish [17]; 6) 2024–2026-yillardagi strategik, barqaror va moslashuvchan xarid instrumentlariga o‘tish [18] [19]. Bunday davrlashtirish hujjatlar sanasini ketma-ket sanashga emas, balki tizimning ustuvor maqsadi, boshqaruv modeli, raqobatni tashkil etish usuli va tadbirkorlikka ta’sir mexanizmi o‘zgarishiga asoslanadi (1-jadval).

1-jadval

O‘zbekistonda davlat xaridlari tizimining institutsional-huquqiy rivojlanish bosqichlari[1]

Davr	Bosqichning mazmuni	Asosiy hujjat va institutlar	Tadbirkorlikka institutsional ta’siri
1991–2000	Boshlang‘ich, fragmentar shakllanish	Maxsus yagona qonun mavjud emas; umumiy moliyaviy va shartnomaviy qoidalar	Axborot va protsedura noaniqligi; davlat buyurtmasiga kirish xarajati yuqori
2000–2010	Tender institutsionallashuvi	VMQ-456; tender komissiyalari va yirik xaridlarni tanlov orqali o‘tkazish	Raqobatning rasmiy mexanizmi yaratildi, biroq qog‘ozbozlik va yirik lotlar kichik biznes ishtirokini chekladi
2011–2017	Kichik biznes va elektron auksion	PQ-1475; VMQ-166; UZEX elektron savdolari	Hududiy kirish va narx raqobati kengaydi; sifat va shartnoma ijrosi risklari saqlanib qoldi
2017–2021	Yagona portal va birinchi maxsus qonun	PQ-3237; O‘RQ-472; PQ-3953	Umumiy prinsiplar va qonuniy kafolatlarga o‘tildi; shikoyat va ochiqlik institutlari shakllandi
2021–2024	Yangi qonun va hayotiy sikl elektronlashuvi	O‘RQ-684; VMQ-276; vakolatli organ va maxsus axborot portali	Rejalashtirishdan monitoringgacha integratsiya; mutanosiblik, manfaatlar to‘qnashuvi va reyestrlar

[1] Muallif ishlanmasi; [14]; [15]; [16]; [1]; [17]; [18]; [19] asosida tuzilgan.

Davr	Bosqichning mazmuni	Asosiy hujjat va institutlar	Tadbirkorlikka institutsional ta'siri
2024–2026	Strategik va moslashuvchan xarid	O'RQ-1005; PF-259; barqarorlik, hadli kelishuv, ikki bosqichli va kichik qiymatli xarid	Innovatsiya va barqaror talab imkoniyati; markazlashtirish va mezonlar sifati bo'yicha yangi vazifalar

1-jadval tizim rivojlanishining har bir bosqichi tadbirkorlik uchun yangi imkoniyat bilan birga yangi vazifani ham keltirib chiqarganini ko'rsatadi. 1991–2000-yillarda davlat xaridlari bozor iqtisodiyotiga o'tishning umumiy huquqiy va moliyaviy mexanizmlari doirasida amalga oshirilib, maxsus va yagona tartibga solish tizimi mavjud bo'lmagan. Bu holat tadbirkorlik subyektlari uchun axborot olish, malaka talablarini aniqlash va davlat buyurtmalarida teng sharoitlarda ishtirok etish imkoniyatlarini cheklagan. Keyingi bosqichlarda tender, elektron auksion va yagona portal raqobatning rasmiy mexanizmlarini yaratdi. 2021-yildan boshlab esa xarid jarayoni rejalashtirishdan monitoringgacha yagona elektron muhitda yuritila boshlandi. Oxirgi bosqichda ikki bosqichli xarid, hadli kelishuv va barqarorlik tamoyili joriy etilgani buyurtmachidan bozorni o'rganish va mezonlarni puxta belgilash ko'nikmasini talab qiladi.

2021–2025-yillarda davlat xaridlari bozori sezilarli darajada kengaydi. Xaridlarning umumiy hajmi va institutsional tarkibi dinamikasi 2-jadvalda keltirilgan.

2-jadval

O'zbekistonda davlat xaridlari hajmi va institutsional tarkibi dinamikasi[2]

Ko'rsatkichlar	2021	2022	2023	2024	2025
Davlat xaridlarining umumiy hajmi, mlrd so'm	147 388,1	204 543,2	253 312,3	248 609,4	307 868,8
Budjet tashkilotlari xaridlari ulushi, %	38,7	34,0	30,4	31,7	35,3
Korporativ buyurtmachilar xaridlari ulushi, %	61,3	66,0	69,6	68,3	64,7
To'g'ridan-to'g'ri shartnomalar ulushi, %	53,6	56,4	54,6	46,3	43,5
Yagona yetkazib beruvchilar bilan shartnomalar ulushi, %	14,2	14,4	21,7	17,9	15,6
Umumiy xaridlar, 2021-yilga nisbatan %	100,0	138,8	171,9	168,7	208,9

2-jadval ma'lumotlariga ko'ra, davlat xaridlarining umumiy hajmi 147 388,1 mlrd so'mdan 307 868,8 mlrd so'mgacha oshib, 2,09 baravar ko'paygan. Faqat 2024-yilda hajm oldingi yilga nisbatan 1,9 foizga kamaygan, 2025-yilda esa 23,8 foizga o'sgan. Bu o'sish davlat xaridlarining talabni shakllantirish, tadbirkorlik subyektlari uchun barqaror bozor yaratish va iqtisodiy faollikni rag'batlantirishdagi ahamiyati ortib borayotganini ifodalaydi. Korporativ buyurtmachilar ulushi 2021-yildagi 61,3 foizdan 2023-yilda 69,6 foizgacha oshgan, 2025-yilda 64,7 foizni tashkil etgan. Budjet tashkilotlari ulushi 2023-

[2] [12]; [20]; [13] ma'lumotlari asosida muallif hisob-kitobi. To'g'ridan-to'g'ri shartnomalar ulushi (2) formula bo'yicha hisoblangan. 2024-yil qiymatlari vazirlik e'lon qilgan 248,6 trln so'm jami hajm, 78,7 trln so'm budjet va 169,9 trln so'm korporativ xaridlar hamda raqobatsiz usullardagi 115,2 trln so'm bilan mos keladi.

yilda 30,4 foizgacha pasayib, 2025-yilda 35,3 foizga qaytgan, lekin 2021-yildagi 38,7 foiz darajasidan past bo‘lib qolgan. Demak, davr davomida xaridlarning uchdan ikki qismga yaqinini korporativ sektor shakllantirgan.

To‘g‘ridan-to‘g‘ri shartnomalar ulushining 2022-yildagi 56,4 foizdan 2025-yilda 43,5 foizgacha kamayishi ijobiy institutsional tendensiya sifatida baholanadi. Yagona yetkazib beruvchi bilan shartnomalar ulushining 2023-yildagi 21,7 foizdan 2025-yilda 15,6 foizgacha pasayishi raqobat mexanizmlarini kengaytirish imkoniyatlari ortayotganini anglatadi. Elektron savdolarning iqtisodiy natijalari 3-jadvalda berilgan.

3-jadval

O‘zbekistonda elektron davlat xaridlarining iqtisodiy samaradorligi[3]

Ko‘rsatkichlar	2021	2022	2023	2024	2025
Elektron savdolarda boshlang‘ich narxlar, mlrd so‘m	74 107,1	103 542,6	123 206,9	147 291,9	189 631,6
Savdolar yakunidagi shartnoma qiymati, mlrd so‘m	68 321,0	89 274,6	115 009,0	133 412,2	174 043,4
Tejalgan mablag‘lar, mlrd so‘m	5 786,1	14 268,0	8 197,9	13 879,7	15 588,2
Tejalish darajasi, %	7,8	13,8	6,7	9,4	8,2
Elektron savdolar orqali tuzilgan shartnomalarning jami xaridlardagi ulushi, %	46,4	43,6	45,4	53,7	56,5

3-jadval davlat xaridlarini raqamlashtirish izchil kuchayib borayotganini ko‘rsatadi. 2021–2025-yillarda elektron savdolardagi boshlang‘ich narxlar 74 107,1 mlrd so‘mdan 189 631,6 mlrd so‘mgacha oshib, 2,56 baravar ko‘paygan. Shu davrda savdolar yakunidagi shartnoma qiymati 68 321,0 mlrd so‘mdan 174 043,4 mlrd so‘mgacha, ya’ni 2,55 baravar oshgan. Tejalgan mablag‘lar 5 786,1 mlrd so‘mdan 15 588,2 mlrd so‘mgacha, qariyb 2,7 baravar ko‘paygan. Biroq tejalish darajasi yillar kesimida bir xil bo‘lmagan: 2022-yilda 13,8 foizga yetgan, 2023-yilda 6,7 foizgacha pasaygan va 2025-yilda 8,2 foizni tashkil etgan. Elektron platformaning mavjudligi o‘z-o‘zidan yuqori samarani kafolatlamaydi; natijaga lotlarni shakllantirish, raqobat darajasi va ishtirokchilar soni ham ta’sir qiladi.

Eng muhim tendensiyalardan biri elektron savdolar orqali tuzilgan shartnomalarning jami xaridlardagi ulushi 2021-yildagi 46,4 foizdan 2025-yilda 56,5 foizgacha, ya’ni qariyb 10 foiz bandga oshganidir. Bu ulush (2) formulaga ko‘ra to‘g‘ridan-to‘g‘ri shartnomalar ulushi bilan birgalikda 100 foizni tashkil etadi, shuning uchun ikki ko‘rsatkich bir-birini to‘ldiradi. Elektron xaridlarning kengayishi xaridlarning shaffofligi, monitoring qilinishi va tadbirkorlik subyektlari uchun bozorga kirish imkoniyatlari ortishiga xizmat qiladi. Elektron xaridlarni rivojlantirish kichik tadbirkorlik subyektlarini davlat buyurtmalariga jalb etishning muhim yo‘nalishi hisoblanadi. Raqobat muhiti va yetkazib beruvchilar ishtiroki 4-jadvalda tavsiflangan.

[3] [13]; [12] ma’lumotlari asosida muallif hisob-kitobi. Tejalish darajasi (1), elektron savdolar ulushi (2) formula bo‘yicha shartnoma qiymatiga ko‘ra hisoblangan.

4-jadval

O‘zbekistonda raqobat va tadbirkorlik subyektlari ishtiroki[4]

Ko‘rsatkichlar	2021	2022	2023	2024	2025
Elektron xarid lotlari soni, ta	1 456 452	1 505 502	1 505 588	1 793 579	1 974 725
Xaridlarda qatnashgan yetkazib beruvchilar, ta	160 852	203 279	231 365	275 295	316 608
Bekor qilingan lotlar, ta	80 214	111 320	137 862	135 303	167 554
Bekor qilingan lotlar ulushi, %	5,5	7,4	9,2	7,5	8,5
1 000 ta lotga to‘g‘ri keladigan yetkazib beruvchilar, ta	110,4	135,0	153,7	153,5	160,3
Yetkazib beruvchilar, 2021-yilga nisbatan %	100,0	126,4	143,8	171,1	196,8

4-jadvalga ko‘ra, 2021–2025-yillarda elektron xarid lotlari soni 1 456 452 tadan 1 974 725 tagacha oshib, 35,6 foizga ko‘paygan. Xaridlarda qatnashgan yetkazib beruvchilar soni 160 852 tadan 316 608 tagacha, qariyb 1,97 baravar ortgan. Yetkazib beruvchilar soni lotlar sonidan tezroq o‘sgani uchun 1 000 ta lotga to‘g‘ri keladigan yetkazib beruvchilar 110,4 tadan 160,3 taga yetgan. Bu davlat xaridlari bozorining kichik biznes uchun jozibadorligi ortayotganini va raqobat intensivligi umumiy jihatdan kuchayganini anglatadi.

Bekor qilingan lotlar soni 80 214 tadan 167 554 tagacha oshgan, ularning ulushi 5,5 foizdan 8,5 foizga ko‘tarilgan. 2023-yilda bu ko‘rsatkich 9,2 foizga yetgan, 2024-yilda 7,5 foizgacha pasaygan. Bu holat xaridlarni rejalashtirish, texnik topshiriqlarni shakllantirish hamda lotlarni optimal hajmda tashkil etish bo‘yicha ishlarni davom ettirish zarurligini ko‘rsatadi. Kichik tadbirkorlik subyektlarining davlat xaridlaridagi ishtirokini yanada kengaytirish uchun lotlarni bozor imkoniyatlariga mos hajmda shakllantirish, malaka talablarini soddalashtirish, elektron platformalarda axborot ochiqligini kuchaytirish va raqobatni rag‘batlantirish mexanizmlarini takomillashtirish maqsadga muvofiq. Ushbu natijalar lotlashning optimallashtirilgan modelini ishlab chiqish uchun empirik asos bo‘ladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

O‘zbekistonda davlat xaridlari tizimining institutsional-huquqiy rivojlanishi mamlakat iqtisodiyotidagi islohotlar, raqamli texnologiyalarning joriy etilishi va tadbirkorlik muhitini kengaytirish jarayonlari bilan uzviy bog‘liq. Tizim taraqqiyotini olti bosqichga ajratish xaridlar sohasida boshqaruv yondashuvlari, huquqiy tartibga solish va raqobat mexanizmlari izchil o‘zgarganini ko‘rsatadi. Umumiy moliyaviy va shartnomaviy qoidalar doirasida boshlangan xaridlar keyinchalik tender, elektron auksion, yagona axborot portali va xaridlar hayotiy siklini qamrab oluvchi mexanizmlar bilan boyidi. 2024–2026-yillarda strategik, barqaror va moslashuvchan xarid vositalariga e’tibor kuchaygani tizimning navbatdagi rivojlanish yo‘nalishini belgilamoqda.

2021–2025-yillardagi ko‘rsatkichlar davlat xaridlari bozorining miqyosi kengayganini tasdiqlaydi. Xaridlarning umumiy hajmi 147,4 trln so‘mdan 307,9 trln so‘mga yetib, 2,09 baravar oshgan. Elektron savdolar orqali tuzilgan shartnomalar ulushi 46,4 foizdan 56,5 foizgacha ko‘tarilgan. Yetkazib beruvchilar sonining qariyb ikki baravar ortishi tadbirkorlik subyektlarining xarid jarayonlariga jalb etilishi kengayayotganini anglatadi.

[4] [13] ma’lumotlari asosida muallif hisob-kitobi; nisbiy ko‘rsatkichlar (3) formula bo‘yicha hisoblangan.

Elektron savdolarda tejalish darajasining yillar bo‘yicha o‘zgarib turishi raqamlashtirishning o‘zi samaradorlikni kafolatlamasligini ko‘rsatadi: natijaga lot hajmi, texnik talablar sifati va yetkazib beruvchilar o‘rtasidagi raqobat ham ta’sir qiladi.

To‘g‘ridan-to‘g‘ri shartnomalar ulushining pasayishi raqobatli xarid usullari kengayishi uchun sharoit yaratmoqda. Bekor qilingan lotlar ulushining 5,5 foizdan 8,5 foizga oshgani esa rejalashtirish va xarid hujjatlarini tayyorlash sifatini oshirishda katta zaxira borligini bildiradi. Demak, xaridlar samaradorligini faqat umumiy hajm yoki tejalgan mablag‘ bilan emas, raqobat, shartnoma ijrosi, sifat va kichik biznesning real ishtiroki bilan birgalikda baholash lozim. 2030-yilgacha raqobatli usullar darajasini 80 foizga va tejalgan mablag‘ni 25 trln so‘mga yetkazish maqsadi belgilangan [19]; 2025-yil natijalariga nisbatan bu tejalgan mablag‘ni 1,6 baravar oshirishni anglatadi.

Kelgusida kichik tadbirkorlik uchun qulay ishtirok sharoitlarini yaratish maqsadida quyidagilar taklif etiladi: lotlarni bozor imkoniyatlariga mos shakllantirish; malaka talablarini mutanosib belgilash; texnik topshiriqlar sifatini oshirish; bekor qilingan xaridlar sabablarini tizimli tahlil qilib, ularni ochiq e’lon qilish; elektron platformalarda ma’lumotlar ochiqligi va xarid natijalari monitoringini kuchaytirish. Bunday choralar davlat xaridlarining iqtisodiy samaradorligini oshirish, davlat mablag‘laridan oqilona foydalanish va tadbirkorlik subyektlari uchun barqaror bozor imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasining 2021-yil 22-apreldagi O‘RQ-684-son «Davlat xaridlari to‘g‘risida»gi Qonuni. https://lex.uz/docs/5382974

2. Bosio, E., Djankov, S., Glaeser, E., & Shleifer, A. (2022). Public procurement in law and practice. American Economic Review, 112(4), 1091–1117. https://doi.org/10.1257/aer.20200738

3. Bakieva, G. K., & Yuldasheva, N. V. (2023). Public procurement system is an effective mechanism for sustainable development. Journal of International Finance and Accounting, 2023(5). https://interfinance.tsue.uz/?p=3468

4. Mamasoliyev, A. A. (2025). G‘aznachilik va davlat xaridlarining samaradorligini oshirish yo‘nalishlari. https://doi.org/10.5281/zenodo.15021864

5. Lewis-Faupel, S., Neggers, Y., Olken, B. A., & Pande, R. (2016). Can electronic procurement improve infrastructure provision? Evidence from public works in India and Indonesia. American Economic Journal: Economic Policy, 8(3), 258–283. https://doi.org/10.1257/pol.20140258

6. Flynn, A., & Davis, P. (2017). Investigating the effect of tendering capabilities on SME activity and performance in public contract competitions. International Small Business Journal, 35(4), 449–469. https://doi.org/10.1177/0266242616630035

7. Cheng, W., Appolloni, A., D’Amato, A., & Zhu, Q. (2018). Green public procurement, missing concepts and future trends – a critical review. Journal of Cleaner Production, 176, 770–784. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2017.12.027

8. Yuldasheva, N. (2025). Institutional renaissance of public procurement: challenges and development horizons in Uzbekistan. Eurasian Journal of Academic Research, 5(5), 27–34. https://inlibrary.uz/index.php/ejar/article/view/128633

9. Fazekas, M., Tóth, I. J., & King, L. P. (2016). An objective corruption risk index using public procurement data. European Journal on Criminal Policy and Research, 22(3), 369–397. https://doi.org/10.1007/s10610-016-9308-z

10. Rejabbaev, S. U., Valieva, O. O., & Yusupov, U. M. (2026). Digitalization of public procurement in Uzbekistan: enhancing transparency, efficiency, and anti-corruption efforts. Journal of International Finance and Accounting, 2026(1). https://interfinance.tsue.uz/?p=5085

11. Decarolis, F. (2014). Awarding price, contract performance, and bids screening: evidence from procurement auctions. American Economic Journal: Applied Economics, 6(1), 108–132. https://doi.org/10.1257/app.6.1.108

12. O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi. 2024-yilda davlat xaridlari tizimini takomillashtirish yuzasidan amalga oshirilgan ishlar va erishilgan natijalar to‘g‘risida. 07.02.2025. https://gov.uz/uz/imv/news/view/35827

13. «O‘zbekiston respublika tovar-xomashyo birjasi» AJ. Davlat xaridlari elektron tizimi (xarid.uzex.uz). https://xarid.uzex.uz

14. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2000-yil 21-noyabrdagi 456-son qarori (2021-yil 27-yanvardan kuchini yo‘qotgan). https://lex.uz/docs/386471

15. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 23-avgustdagi PQ-3237-son «Tovarlar (ishlar, xizmatlar)ni davlat va korporativ xarid qilishning zamonaviy shakl va usullarini yanada joriy etish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi qarori. https://lex.uz/docs/3316121

16. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 27-sentabrdagi PQ-3953-son «O‘zbekiston Respublikasining «Davlat xaridlari to‘g‘risida»gi Qonunini amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi qarori. https://lex.uz/docs/3920651

17. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2022-yil 20-maydagi 276-son «Davlat xaridlarini amalga oshirish bilan bog‘liq tartib-taomillarni tashkil etish va o‘tkazish tartibi to‘g‘risidagi nizomni tasdiqlash haqida»gi qarori. https://lex.uz/docs/6026643

18. O‘zbekiston Respublikasining 2024-yil 27-noyabrdagi O‘RQ-1005-son «O‘zbekiston Respublikasining «Davlat xaridlari to‘g‘risida»gi Qonuniga davlat xaridlari tizimini yanada takomillashtirishga qaratilgan qo‘shimcha va o‘zgartishlar kiritish haqida»gi Qonuni. https://lex.uz/docs/7239170

19. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 26-dekabrdagi PF-259-son «Davlat xaridlari tizimida raqobat muhiti va shaffoflikni ta’minlash bo‘yicha navbatdagi chora-tadbirlar to‘g‘risida»gi Farmoni. https://lex.uz/docs/7952218

20. Узбекистан усиливает прозрачность госзакупок, расширяет конкуренцию и приоритет отечественного производителя. Yangi O‘zbekiston, 29.12.2025. https://yuz.uz/ru/news/uzbekistan-usilivaet-prozrachnost-goszakupok-rasshiryaet-konkurentsiyu-i-prioritet-otechestvennogo-proizvoditelya

Copyright: © 2026 by the authors. This work is licensed under a Creative Commons Attribution- 4.0 International License (CC - BY 4.0)